

daad en gedachte

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

25ste JAARGANG, NUMMER 4, APRIL 1989

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

IS DE VAKBEWEGING WERKELIJK BEZIG MET WAT EEN HERSTELOPERATIE KAN WORDEN GENOEMD?

Op 11 februari j.l. kon men in *NRC/Handelsblad* een vrij uitvoerige beschouwing lezen, waarvan de strekking deze was, dat de vakbeweging bezig was met een 'hersteloperatie', bezig was 'de schade van de afgelopen jaren te repareren'. Een soortgelijk betoog hield – op precies dezelfde datum – het *Rotterdams Nieuwsblad*. Daar heette het dat 'de vakbeweging terug is van weggeweest' en dat 'de bonden zich met inventiviteit van het aktiewapen weten te bedienen'. Vier dagen later werd in *Het Parool* de 'strijdbaarheid van de vakbeweging opmerkelijk' genoemd. Toen deze en soortgelijke uitspraken werden gedaan waren er akties gevoerd door verpleegkundigen¹⁾, door de chauffeurs bij het wegvervoer, door het personeel van de hoogovens en dreigde er een staking in de bouw. In de grafische industrie was er sprake van onrust maar was de vakbond *Druk en Papier* nog niet tot harde akties overgegaan. Maar wat nog niet het geval was zou spoedig genoeg komen. Wie het *Rotterdams Nieuwsblad* wilde geloven, kon zoiets als een 'ommekeer' zien, die zou dateren van de grote vakbondsmanifestatie op het Amsterdamse Museumplein in de herfst van het vorige jaar. Die zou de vakbeweging 'zelfvertrouwen' hebben geschonken met het gevolg dat ze opeens weer blij zou geven van een lang niet vertoonde militante houding.

Is dit werkelijk de konklusie die zich opdringt na wat zich in de achter ons liggende weken rond diverse cao-onderhandelingen heeft afgespeeld? Oud-vakbondsman, oud-politikus en oud-minister van sociale zaken prof. *W. Albeda* heeft er zijn twijfels over. In een gesprek met een redakteur van *De Volkskrant*, dat gevoerd werd na de akties bij het wegvervoer en bij hoogovens, noemde hij de juichstemming van de betrokken bonden 'misplaatst'. 'Er is', zo verklaarde hij, 'bij de bonden geen sprake van herwonnen levenskracht'.

Wij zijn het volstrekt oneens met alle – hierboven weergegeven – door de dagbladen verkondigde meningen. Maar dat betekent niet dat wij de zienswijze van *Albeda* delen. Als hij zich kritisch uitlaat over de 'juichstemming' van de bonden, dan doet hij dat omdat hij van mening is dat de bonden ten onrechte iets omtrent zichzelf geloven. Maar zo is het ons inziens niet. De bonden heffen, om het zo uit te drukken, een luid gejuich aan omdat zij omtrent henzelf iets willen doen geloven. Wat zij bij de achterban

1) Aan de aktie van de verpleegkundigen is in dit nummer van D & G een afzonderlijk artikel gewijd.

willen doen postvatten is het geloof aan hun strijdbaarheid en het geloof aan hun succes. Maar het gaat daarbij onmiskenbaar om het geloof van de achterban, niet om het geloof van de bestuurders. De juichstemming van de bonden is in zoverre misplaatst, dat er bij hen geen sprake is van strijdbaarheid en dat 'successen' in sommige gevallen slechts dan te zien zijn indien de zaak door de bril van de bestuurders wordt bekeken. Tegelijkertijd echter kan niet van een 'misplaatst' gejuich worden gesproken, aangezien dat 'gejuich' een bepaalde zin heeft en dient ter versterking van de vakbondsmythe. Anders gezegd: het is niet meer dan schijn dat de vakbeweging zich de afgelopen maanden strijdbaar heeft opgesteld en de juichstemming die de heer *Albeda* 'misplaatst' heeft genoemd diende ter versterking van deze schijn en was derhalve, van vakbonds-standpunt bezien, op z'n plaats. Bij nauwkeurige beschouwing is de juichstemming van de bonden zowel misplaatst als niet-misplaatst. Voor die paradox lijkt prof. *Albeda* geen oog te hebben. Dat hij oud-vakbondsmansman is vormt daarvoor vermoedelijk de verklaring.

Wie let op hetgeen er bij de akties van de laatste tijd nu precies is voorgevallen, zal er zich wel voor wachten de vakbeweging strijdvaardigheid toe te dichtten. Vooruitlopend op een nadere analyse van het optreden der verpleegkundigen willen we hier alvast opmerken, dat zij een strijdvaardigheid aan de dag hebben gelegd, die bij de bond totaal ontbrak. De bond noemde hun eis(en) 'onrealistisch' en weigerde er ook maar een poot voor uit te steken tot op het moment, dat de verpleegkundigen buiten de bond om sponstaan tot optreden overgingen en de bestuurders dientengevolge de schrik om het hart sloeg.

Toen de onderhandelingen over een cao van de hoogovenwerkers vast liepen of vast dreigden te lopen, is het niet de bond geweest die de strijdbijl opgroeef. Tot schrik van de hoogovendirectie en tot even grote schrik van de bondsbestuurders brak er in dat bedrijf een 'wilde' staking uit. Die had tot gevolg, dat de bedrijfsleiding en de bond het in nauwelijks 24 uur eens werden over een cao. Deze werd door de achterban weliswaar aanvaard, maar allerminst als een 'succes' beschouwd. Het aanvaarden geschiedde knarsetandend. De cao werd de hoogovenarbeiders als het ware door de strot gedouwd. Woedend gaven verscheidene bondsleden te kennen, dat de bestuurders zich veel te gauw en te gemakkelijk akkoord hadden verklaard met hetgeen de directie voorstelde.

Wat het wegvervoer aangaat: de bond liet er zich alles aan gelegen liggen om de chauffeurs te weerhouden van het vormen van blokkades. Toen er een aantal jaren geleden tijdens een aktie wegblokkades werden gevormd verklaarde de rechter die strijdmethode ongeoorloofd. Op een later tijdstip – van enige aktie was op dat moment geen sprake – noemde de Hoge Raad wegblokkades wél geoorloofd. De bond liet het er niet op aan komen en aanvaardde een kompromis waartoe de ondernemers zich bereid toonden toen er zich hoe langer hoe meer scheuren in hun front vertoonden. Het kompromis, waartoe de grote ondernemers de stoot gaven en bereid bleken, werd door de bonden als een grote overwinning gevierd. Desondanks konden ze niet ontkennen, dat ook zij concessies hadden moeten doen. Van een echte 'onregelmatigheidstoeslag' – één van de belangrijkste eisen – was nog geen sprake. Het dagblad *De Telegraaf* wees er terecht op, dat de bonden niet het onderste uit de kan hadden weten te halen, maar dat zij dat ook niet hadden gewild. De bonden werden hiervoor door genoemde krant geprezen. 'Het gezonde verstand heeft gezegevierd', zo verklaarde de redactie, die zoals gewoonlijk onder 'gezond verstand' verstond wat in de kraam van de ondernemers past.

De Telegraaf sprak in hetzelfde hoofdartikel de hoop uit, dat 'gezond verstand' ook zou zegevieren bij de onderhandelingen over de bouw-cao en die voor de grafische industrie. De krant werd op z'n wenken bediend. Bij de bouw ging het allemaal op de klassieke wijze. Er werd met aktie bedreigd om zoveel mogelijk de schijn van strijdbaarheid te wekken. Daardoor werd bij de leden een vertrouwen geschapen, dat het mogelijk maakte de

achterban volledig in de hand en in het gareel te houden. Toen de patroons de bonden een weinig tegemoet kwamen, dat wil zeggen: het de bonden mogelijk maakten de schijn van strijdbaarheid op te houden, hoefde er geen actie (of wat daar voor door moest gaan) meer aan te pas komen.

Bij de grafici ging alles anders. Zelfs de meest verstokte vakbondsgelovige zal niet in ernst kunnen beweren, dat een strijdbare bond *Druk en Papier* de krijgstrompet gestoken heeft en de ledenschare vooring in het gevecht. Het waren de typografen van de *Perscombinatie* die met een 'wilde' staking de bestuurders tot handelen dwongen. En toen dan de bond tot handelen overging bleek dat handelen volstrekt niet overeen te stemmen met de wens en het handelen van de achterban. Een door de bond opgesteld schema, dat ertoe moest strekken om de actie waartoe men geprest was zo behoedzaam mogelijk te voeren, werd door de militante leden niet in acht genomen. Telkens en telkens weer gingen deze op een vroeger tijdstip in actie dan de bond gepland had. Telkens en telkens weer moest de bond zijn actieplannen bijstellen. In deze bedrijfstak was er geen strijdbare bond die de stakers leidde, maar waren er strijdbare stakers die de o zo voorzichtige bond noopten hen te volgen.

Maar heeft die op het kompas van de achterban varende bond dan succes weten te behalen? Nauwelijks heeft het dagblad *Trouw* terecht gekonstateerd. De cao die tenslotte tot stand gekomen is, aldus dit ochtendblad, wijkt weinig af van het bod dat de werkgevers weken geleden al hadden gedaan. Dat bod werd toen door de bond niet geaccepteerd. Het kon n o g niet geaccepteerd worden, zeggen wij, omdat er nog onvoldoende stoom was afgeblazen.

Niet weinig woorden zijn er gesproken en geschreven naar aanleiding van het feit, dat vakbonden van FNV en CNV bij de onderhandelingen over de cao's en bij daarmee verband houdende acties één lijn hebben getrokken. 'Mag er van het CNV weer worden gestaakt?', vroeg *Het Parool* zich op 16 februari af. Maar het artikel dat deze vraag bevatte liet er geen twijfel over bestaan, dat er niet bij de christelijke bonden sprake was geweest van strijdvaardigheid, maar bij de christelijke arbeiders. Wat er in de voorafgaande weken was geschied kon alleen maar diegenen verbazen, die zich nog maar steeds geen rekening hadden gegeven, dat christelijke arbeiders nu eenmaal als arbeiders handelen en de instellingen van christelijke bonden door gans andere dingen wordt bepaald, dingen die minder te maken hebben met het christelijk geloof, dan wel met het feit, dat christelijke bonden nu eenmaal bonden zijn.

Eind december 1988 verklaarde CNV-voorzitter *Henk Hofstede*: „Wij zijn geen barrikadeklimmers en zullen dat, voor zover te overzien, ook nooit worden. En daar is het CNV trots op.” *Het Parool* herinnerde medio februari aan deze uitspraak en wees er vervolgens op, dat minder dan drie maanden later CNV-leden bij Hoogovens spontaan in actie kwamen en dat hetzelfde ook gebeurde in de grafische industrie. Het blad wees er ook op dat bij andere acties grote aantallen CNV-leden betrokken waren.

Het blote feit, dat – gelijk *Het Parool* opmerkte – CNV-arbeiders s p o n t a a n in actie kwamen, vormt er het bewijs voor dat niet het CNV binnen een tijdsbestek van drie maanden een 'barrikadenklimmer' is geworden. Op de barrikaden, als men die uitdrukking wil hanteren, klom overigens al evenmin de FNV. Vakbonden klimmen niet op de barrikaden, zelfs dán niet wanneer ze luidkeels – zoals jaren geleden bij monde van *Arie Groenevelt* – aankondigen dat te zullen doen. Ook het *Rotterdams Nieuwsblad*, dat denkt dat de vakbeweging 'terug van weggeweest' is en bij dat woord 'terug' aan de dagen van Groenevelt herinnert, moet erkennen dat deze 'eerder als een revolutionair van het woord dan van de daad moet worden beschouwd' en dat 'ook in zijn dagen Nederland het land van weinig stakingen bleef'. Een uitspraak die in zoverre gekorrigeerd moet worden, dat de vakbeweging – van welke signatuur dan ook – nauwelijks stakingen uitriep en als ze al

,wilde' stakingen steunde dan slechts met het oogmerk ze zo snel mogelijk om zeep te helpen.

Thomas Swart, cao-coördinator van het CNV, heeft tegenover *Het Parool* verklaard, dat het volstrekt verkeerd is om te denken dat de vakbeweging in Nederland op haar re-tour zou zijn. Wil dat zeggen, dat een ,hersteloperatie', zoals door *NRC/Handelsblad* werd waargenomen, niet aan de orde is? Wij zien het zo, dat de vakbeweging nog steeds dezelfde, in de kapitalistische maatschappij onmisbare funktie vervult, die zij van het begin af aan vervuld heeft. Om die funktie — het verkopen van de arbeidskracht, het beheersen daarvan en het handhaven van de sociale vrede — zo goed mogelijk te kunnen vervullen, moet zij de diensten die zij het kapitaal bewijst niet ál te duidelijk bewijzen. Zij dient ervoor te waken, dat de vakbondsmythe niet al te zeer wordt aangetast, dat het vertrouwen in de vakbeweging niet al te zeer wordt ondermijnd. Aangezien de maatschappelijke ontwikkeling wat dat betreft niet in haar voordeel werkt, ziet de vakbeweging zich genood-zaakt van tijd tot tijd de vakbondsmythe te versterken. Wat zij op gezette tijden herstel-len moet is haar imago. Op het herstel dáárvan was haar optreden in januari, februari en maart gericht.

De vakbeweging is niet ,terug van weggeweest'; zij is evenmin ,weer strijdbaar' gewor-den. Want wat er met het woord ,strijdbaar' wordt bedoeld heeft de vakbeweging nooit gekenmerkt. In feite heeft zij nooit voor iets anders ,gestreden' dan voor haar erkenning als onderhandelingspartner van het ondernemersdom. Voor de belangen van de arbeiders is zij slechts in zeer beperkte mate in het krijt getreden: ietwat meer in de — sinds lang vervlogen — periode dat het streven van het kapitaal naar grotere produktiviteit tot loonsverhogingen, betere arbeidsverhoudingen en betere leefomstandigheden leidde; steeds minder in de latere periode waarin de belangen van arbeiders en ondernemers hoe langer hoe meer met elkaar in botsing kwamen.

Die latere periode is het tijdvak van de zelfstandige arbeidersstrijd, het tijdvak ook, waarin niet de bonden voorop gaan (indien dat al ooit voor 100 pct. het geval was) en de arbeiders volgen, doch de arbeiders het initiatief nemen en de — onder druk geplaatste — bonden noodgedwongen moeten volgen. Voor zover men beweren kan dat de bonden hebben gestreden, hebben zij niet voor de arbeiders gestreden, maar in de eerste plaats tegen hun gezichtsverlies.

— o —

Boekbespreking

DE HEL VAN JIPSINGHUIZEN

Op 10 februari 1937 stierf Jan Buiskool, de burgemeester van Delfzijl. Hij had theologie gestudeerd en was dominee, eerst in Anloo, vervolgens in Holwerd, Dronrijp en Riet en Boer. In 1919 werd hij benoemd tot burgemeester van Vlagtwedde en in 1922 volgde zijn benoeming tot burgemeester van Delfzijl. Bij zijn begrafenis werd gesproken door de bur-gemeester van de stad Groningen, de heer P.W.J.A. Cort van der Linden, en door de minis-ter van Sociale zaken, de heer M. Slingenberg. De eerste noemde de heer Buiskool een „hoekige figuur, waarin een warm hart verborgen was, warm voor de sociale nood en spe-ciaal in geestelijk opzicht." De tweede spreker, Slingenberg, betitelde Buiskool als de man „die alle deugden die het Groningsche ras sieren, ten deel waren gevallen."

Neen, deze waarderende woorden, uitgesproken dus door een paar vertegenwoordigers van de bezittende klasse, golden niet de dominee en evenmin de burgemeester Buiskool. De waardering die hem van heel de bezittende en reaktionaire klasse ten deel viel betrof

de heer Buiskool als rijksinspekteur van de centrale werkverschaffing in de provincie Groningen, welke functie hij bekleedde naast het burgemeesterschap. In 1923 was hij door de regering in die functie benoemd. Onder zijn terreurbewind werden door de arbeiders in de werkverschaffing duizenden hektaren woeste veengrond ontgonnen en herschapen in vruchtbare grond.

Als rijksinspekteur had Buiskool onbeperkte macht. Hij besliste hoe lang de arbeiders moesten werken; hij bepaalde hoe hoog (of liever: hoe laag) het loon moest zijn. Bij dat alles dulde hij geen enkele tegenspraak. Wie ook maar even protesteerde, met welke zwaarwegende argumenten ook, werd onmiddellijk geschorst en kon naar huis gaan. De geschorste was dan aangewezen op drie gulden van het burgerlijk armbestuur plus drie gulden aan consumptiebonnen.

Het is allemaal te lezen in het boek *De hel van Jipsinghuizen* van de journalist Cees Stolk uit Nieuwolda. Hij is in de geschiedenis van de werkverschaffing in de jaren twintig en dertig gedoken en heeft alle ellende, alle armoede en alle vernederingen, die de werkverschaffingsarbeiders zich moesten laten welgevalen, aan de vergetelheid ontrukkt. Hij heeft niet alleen de archieven nageplozen, maar ook gesproken met arbeiders, die ooit zelf nog in Jipsinghuizerveld, Loosterveen, Sellingerbeetse, Pallert of Laudermarke in de werkverschaffing hebben gewerkt. Daarnaast heeft hij gesproken met vrouwen en kinderen van werkverschaffingsarbeiders, met keetvrouwen, met stoklopers ¹⁾ en vele anderen. En al wat hij hoorde over de omstandigheden waaronder moest worden gewerkt, al wat hij hoorde over de rijksinspekteur Jan Buiskool, was ook nu nog doordrenkt van haat en bitterheid.

Maar Stolk heeft ook gesproken met een zoon van de rijksinspekteur, namelijk de heer Asing Buiskool. Dat die het niet eens is met de kritiek op zijn vader is niet verwonderlijk. Het is alleen jammer dat hij de verkeerde argumenten gebruikt om de zware kritiek op zijn vader te weerleggen. „Mijn vader”, zegt Asing Buiskool, „was een sociaal voelend mens. Hij heeft die werkverschaffing opgezet om werklozen aan het werk te helpen. Hij heeft ze uit die rotte, tochtige flinthokken ²⁾ gehaald, waar ze keien kloppen moesten. Elke keer als hij dat beeld voor zich zag, zei hij thuis: „Dat is zulk mensonterend werk. Die mensen gaan niet alleen geestelijk kapot, maar het is ook een verderf voor de maatschappij.” „Daar”, zo vervolgt Asing Buiskool, „zaten ze maar op één hoop te kanker. Ze verrotten de maatschappij. Het leidde tot wrok en haat en dan glij je gauw af naar excessen. Dan klamp je je gauw vast aan communisme en nationaal socialisme. Met de werkverschaffing heeft hij dat trachten te voorkomen.”

Dat klinkt natuurlijk allemaal erg mooi en edel, maar als de rijksinspekteur Buiskool haat en wrok had willen voorkomen, dan was hij in de werkverschaffing wel anders opgetreden. Want zijn optreden in de werkverschaffing heeft meer haat, meer verbittering en wrok teweeg gebracht dan alle flinthokken bij elkaar ooit konden bewerkstelligen. Maar er is meer dat de woorden van Asing Buiskool weerspreekt. Zijn vader werd in 1919 burgemeester van Vlagtwedde en kreeg meteen de eerste winter al te maken met de crisis. In de gemeente schreven zich 1200 werklozen in. De ergernis van de burgemeester was groot. „Gaandeweg”, zo zei hij, „is de oude deugd der spaarzaamheid en zichzelf zo lang mogelijk te helpen als mogelijk is, en de schaamte om bij de gemeente aan te kloppen, bijna geheel verloren gegaan.” Hier dus geen mededogen van „een sociaal voelend mens”, maar ergernis omdat de arbeiders — slachtoffers van de werkloosheid in de winter — zo

1) Een stokloper hield toezicht op het werk. Zijn naam dankte hij aan de lange stok waarmee hij moest opmeten hoeveel werk de arbeiders hadden verzet.

2) Flinthokken waren houten hokken waarin werkloze arbeiders in de winter flinten (keien, stenen) fijn moesten kloppen. De fijngeklopte flinten werden gebruikt voor de wegen.

„schaamteloos’ waren om bij de gemeente aan te kloppen voor steun. Alsof er eem andere mogelijkheid voor de werklozen was.

Buiskool kwam toen met het voorstel om een lap grond in het Bourtangermoor te kopen en dat door de werklozen te laten ontginnen. De raad stemde evenwel tegen. Toen hij echter burgemeester van Delfzijl werd kwam hij opnieuw op de proppen met zijn plan. Maar nu wist hij een groot aantal burgemeesters uit de provincie Groningen achter zich te krijgen. Hij moest en zou de werklozen van de straat krijgen „waar zij sedert een paar jaren tot ergernis van ieder weldenkende en speciaal van de belastingbetalende burger, plachten rond te slenteren.” En geen gemeentelijke werkverschaffing wilde hij. Nee, hij wilde grote projekten, ver van huis, waar tegen stukloon werd gewerkt. „De luien en de lakschen, de dagdieven en overschilligen, zullen bemerken dat zij zelf de schade en schande krijgen.” Kan men in deze boodschap van Buiskool, in al zijn woorden over werkloze arbeiders, ook maar iets bespeuren van mededogen van een „sociaal voelend mens”?

De arbeiders in de werkverschaffing hebben dan ook geweten *wie* en *wat* de heer Buiskool was. Immer liep hij met een revolver op zak en er mee dreigen was hem ook niet vreemd. Bij hem had men te slikken of te stikken. De toestanden in de werkverschaffing waren erbarmelijk. Het eten ging nog wel. Zoveel waren die arbeiders tenslotte ook niet gewend. Het slapen was echter een verschrikking. Ze lagen in de keet in twee rijen mannetje aan mannetje, met slechts een dunne plank er tussen. Lakens waren er natuurlijk niet en de dekens stonden stijf van de lysol. Dit ter bestrijding van de vlooien. Een dokter was er ook niet. Moest er iemand vanwege een ongeval of wat ook naar de dokter worden vervoerd, dan gebeurde dat op een kruiwagen. Zelfs een verbanddoos ontbrak in de keten. Wat een sociaal medeleven toch. Je wordt er beroerd van.

Daarbij kwam dan nog het zware werk. Voor de landarbeiders was dat nog niet zo erg. Die waren zwaar werk wel gewend. Maar er kwamen ook kantoormensen, sigarenmakers, obers, ja zelfs een ontslagen dominee was er in de werkverschaffing. Na één dag werken stond hen het bloed in de handen. „Gewoon doorwerken”, kregen ze dan te horen, „dan wordt het vanzelf eelt.” Dat die mensen met weinig geld naar huis gingen is begrijpelijk. Er werd immers op stukloon gewerkt en niemand wilde hen graag bij zich in de ploeg hebben vanwege hun onbekwaamheid. Dat drukte immers het loon.

Maar ook met de stoklopers hadden de arbeiders soms problemen. Met sommigen viel wel te praten, maar anderen noteerden soms nog minder werk dan er in werkelijkheid was gedaan. En protesteren had in de regel geen enkel resultaat.

Was er dan geen enkel verzet? Welzeker, meermalen werd er gestaakt, soms wel met duizend tegelijk. De hongerzweep van Buiskool dreef hen echter steeds weer terug in het gareel. Het gedicht dat een zekere Harm Rienmeyer omstreeks 1925 maakte vertolkte dan ook zeer goed de gevoelens van de arbeiders-

*Ver van huis, van vrouw en kinderen
Op Westerwolds grondgebied
Moet de werkman zwoegen, slaven
Daar zingt hij zijn wrekend lied*

*Onder de knoet van dominee Buiskool
En de vloek van Beerenbrouck
En de hele kapitale bende
Daar zucht hij zijn gruwelvloek — enz.*

Was het dan allemaal kommer en kwel? Zeer zeker niet. Er waren arbeiders met karakter. Neem bijvoorbeeld Lucas Kok. De zoon van Lucas vertelt: „Vader zou nooit het

Wilhelmus zingen. Hij zag daar een vorm van macht in. „Het kapitaal zit er achter’ zei hij altijd.” „ . . . Vader zei altijd: „Je bent als arbeider geboren en dan moet je arbeider blijven, dan kan je niet over andere arbeiders de baas zijn’.” Lucas Kok kon, vanwege zijn bekwaamheid, in Jipsinghuizen ook stokloper worden. Dan verdiende hij minstens zes gulden meer in de week. Maar dat verdomde hij. Dat kwam niet overeen met zijn principes.

Men zou de indruk kunnen krijgen, dat er nooit gelachen werd bij zoveel ellende in de werkverschaffing. Niets is echter minder waar. Op vrijdagavond, de dag voor ze naar huis gingen, was het altijd gezellig in de keet. Eén der dor Stolk geïnterviewden vertelt: „Die vrijdagavond hè, vlak voor je zaterdagmiddag naar huis ging. Dat was prachtig. Dan was je één met elkaar. Dan werd er harmonica gespeeld en soms ook voorgedragen door een Vrije Socialist. Jan heette die, zo’n klein manneke. Die kon dat zo mooi, jonge, jonge, zo mooi hè.”

„Dan ging Jantje op tafel staan. En ik zie hem nog staan. Met zijn duim streek hij zijn snorharen omhoog en begon met dat eigenwijze smoeltje van hem te spreken. Van ons moest ie altijd ‚Het gebed van de onwetende’ van Multatuli voordragen. Och God, wat mooi was dat toen . . . ”

Wat nog meer te vertellen van het boek? Dat het een eerlijk, menselijk dokument is misschien. De verhalen in het boek herkende ik meteen. Ik kende ze van mijn vader, die ook vele jaren in Jipsinghuizen heeft gesleten. Het boek bracht me terug naar mijn kindjaren. Ik meen oprecht, dat we Cees Stolk dankbaar moeten zijn dit boek te hebben geschreven. Het is eerlijk en zonder pretenties gebracht. Ik kan een ieder, in wie ook maar enig gevoel van verbondenheid met de arbeidersklasse aanwezig is, alleen maar aanraden het boek te kopen. Het is uitgegeven door Meinders, Torenstraat 15 te Scheemda en het kost f 29,95.

J.M.

— o —

KANTTEKENINGEN BIJ HET ARTIKEL OVER DE STAKING VAN 14 DECEMBER 1988 IN SPANJE

In het maartnummer van „Daad en Gedachte” drukten wij een artikel af dat werd geschreven door een Spaanse kameraad en dat handelde over de algemene staking die op 14 december j.l. door de Spaanse vakbeweging werd uitgeroepen. Wij lieten het stuk voorafgaan door een korte inleiding, waarin wij onder andere aankondigden op zijn beschouwing commentaar te zullen leveren. Dat commentaar laten wij hierbij volgen.

In de inleiding waarvan wij spreken, hebben we opgemerkt, dat onze Spaanse vriend het eens is met onze kijk op de vakbeweging. Wij hebben daarmee willen zeggen, dat ook hij de vakbeweging beschouwt als een instituut dat de verkoop van de arbeidskracht regelt en dat tot taak heeft de sociale vrede te handhaven. Deze overeenkomst van opvatting verhindert niet, dat er tussen zijn zienswijze en de onze niettemin wel verschillen zijn aan te wijzen. Dat valt hieruit te verklaren, dat opvattingen nu eenmaal altijd voortspuiten uit de maatschappelijke werkelijkheid. En de maatschappelijke werkelijkheid in Spanje is nu eenmaal niet dezelfde als die waarin wij verkeren. Zij verschilt daarvan, al is het volkomen waar, dat de Spaanse verhoudingen bezig zijn (ook onze vriend wijst daar herhaaldelijk op) met zevenmijlslaarzen de onze in te halen. Ze gaan daar inderdaad hoe langer hoe meer op lijken ook al zijn ze daarginds nog niet gelijk aan de onze.

Let men op de accumulatie van het kapitaal, op het tempo van de investeringen en

op de nieuwe industrieën en technieken die daar het gevolg van zijn, dan vooral worden de verschillen tussen Spanje en de samenleving in West-Europa van steeds minder betekenis. Maar wanneer men let op het karakter van de organisaties, op de mythen en op de sociale illusies, dan liggen de dingen anders. Op dat gebied voltrekken de veranderingen zich nu eenmaal langzamer.

In het jongste verleden, dat wil zeggen in de tijd vóór Franco, had Spanje een 'arbeidersbeweging' die de achtergebleven maatschappelijke verhoudingen van een nog grotendeels half-feodale maatschappij weerspiegelde. Nu de — reeds onder Franco begonnen — industrialisatie zich in versneld tempo doorzet en Spanje dientengevolge bezig is een modern-kapitalistisch land te worden (en het in belangrijke mate ook reeds is) blijft dat natuurlijk niet zonder invloed op de vakbeweging.

De vakbeweging in Spanje gaat — in toenemende mate — dezelfde weg als de vakbeweging in de overige kapitalistische staten van West-Europa reeds heeft afgelegd. Dat bijvoorbeeld — maar daar willen we nu niet uitvoerig bij stilstaan — vormt er de verklaring voor, dat in het tijdvak na Franco de betekenis van de anarcho-syndikalistische CNT is afgenomen, die van de sociaaldemokratische UGT sterk is toegenomen en de (in de Francotijd ontstane) Comisiones Obreras hun invloed weer zien verminderen.

Onze Spaanse vriend heeft voor dat laatste — de geringere invloed van de Comisiones — ook de ontwikkelingen in de Spaanse C.P. aangevoerd en met recht. Maar hij heeft dat gedaan zonder er bij stil te staan, dat ook de interne explosieve avonturen van de Spaanse C.P. te verklaren zijn uit de modern-kapitalistische ontwikkelingen, ontwikkelingen namelijk waarbij een partij van het karakter en de structuur van de Spaanse C.P. nauwelijks of in het geheel niet past.

Hoe dit ook zij, het voornaamste verschil tussen onze Spaanse vriend en ons is dit, dat hij weliswaar zeer scherp de gevolgen van de modern-kapitalistische ontwikkeling voor de Spaanse vakbeweging ziet, maar dat, wanneer hij daarover komt te praten, teveel in algemene termen spreekt. Men zou uit zijn woorden gemakkelijk kunnen konkluderen, dat hij de perspectieven van de Spaanse vakbeweging als perspectieven van de vakbeweging z o n d e r m e e r, van de vakbeweging in het algemeen beschouwt. Hij veralgemeent de dingen, doch hij gaat daarbij o.i. uit van een te smalle basis. Hij schijnt niet te zien, dat de aan het Spaanse kapitalisme van morgen aangepaste vakbeweging niets anders is dan de oude, d.w.z. traditionele vakbeweging in het Westeuropese kapitalisme van gisteren of vandaag.

Men zou het niveau van Spanje's kapitalistische ontwikkeling tot in detail moeten kennen om beter te kunnen oordelen over datgene wat hij schrijft over 'de geringe bereidheid van de arbeiders om zelf te handelen'. Wij hebben die kennis niet. Niettemin zijn wij ervan overtuigd, dat het zelf handelen van de arbeidersklasse pas op een bepaald niveau van de kapitalistische ontwikkeling aan de orde kon en kan komen en dat — zolang dat niveau nog niet bereikt is en zelfs nog lang daarna — mythen en illusies een taai leven hebben.

Het bovenstaande belet ons niet zijn analyse van de decemberstaking in Spanje voor waardevol te houden. We willen hieraan nog toevoegen, dat sommige Nederlandse dagbladen de indruk hebben gewekt, als zou premier Conzalez voor de vakbeweging door de knieën zijn gegaan. Zijn aanvankelijke weigering om met de vakbeweging te praten zou hij, onder de indruk van de staking, hebben ingetrokken. Die voorstelling van zaken is echter onjuist. Conzalez zou dán inderdaad door de knieën zijn gegaan, indien hij zijn weigering zou hebben ingetrokken vóór het einde van de staking. Maar zo is het niet gegaan. De bonden — even bevreesd voor de massa als wie ook, gelijk onze vriend schrijft — beperkten de staking tot één dag. Pas enige tijd later wilde Conzalez praten. Op het moment dat hij dit liet blijken werd hij door niets bedreigd en door niets onder druk gezet.

Er waren op dat moment geen stakers en hij kapituleerde derhalve niet. Hij handelde uitsluitend uit het ook bij hem gegroeide inzicht, dat hij en het ondernemerdom — precies eender als regering en ondernemerdom elders — de vakbeweging nodig hebben. En het laat zich aanzien, dat Conzalez ook beseft heeft, dat hij door de schijn te wekken dat hij de vakbeweging tegemoet kwam, het image van die vakbeweging verbeterde en haar dientengevolge des te beter zou kunnen gebruiken. Maar hieromtrent bestaan tussen ons en onze Spaanse vriend geen verschillen. Voor zover dat niet helemaal uit zijn artikel viel af te leiden liet hij daaromtrent geen twijfel bestaan tijdens een mondelinge gedachtenwisseling.

— o —

DE OPSTAND DER VERPLEEGKUNDIGEN

Wat de achter ons liggende weken overtuigend hebben laten zien is dit, dat er weinig dingen zijn die de officiële instellingen en heersende machten van de huidige samenleving zoveel schrik inboezemen als het optreden van groepen anders dan op de traditionele en voorgeschreven wijze en buiten de officiële en platgetreden paden. Van koene taal of boze woorden die een enkele keer wel door vakbondsbestuurders worden gesproken ligt geen minister en ligt geen ondernemer wakker. Zij kennen hun pappenheimers en zij weten bliksemgoed dat de soep nooit zo heet wordt gegeten als die door deze wordt opgediend. Iets anders is het wanneer werknemers hun belangen zélf gaan verdedigen, daarbij blijk geven dat ze lak hebben aan de zogenaamde regels van het spel. Dan blijken ze een kracht te ontwikkelen die het ondernemerdom, de overheid en de vakbondsbureaucratie een diep ontzag inboezemt; een kracht die veel groter is dan de betrokkenen zelf zich hadden voorgesteld of hadden verwacht.

De direktie van Hoogovens heeft in februari j.l. onomwonden te kennen gegeven, dat ze ‚diep onder de indruk‘ was van de ‚wilde‘ staking waarmee de Hoogoven-arbeiders kracht bij zette aan hun eisen. Nog veel duidelijker dan hun zelfstandige aktie heeft die van de verpleegkundigen getoond welk een grote betekenis aan een dergelijk optreden moet worden gehecht.

Het is niet het enige waaraan de spontane aktie der verpleegkundigen haar betekenis ontleend. Het betreft hier een beroepsgroep waarin de organisatiegraad buitengewoon laag is. Verpleegsters en verplegers zijn zelden of nooit bij een vakbond aangesloten. De aard van hun beroep brengt met zich mee dat de neiging tot staken, tot demonstreren of tot andere vormen van aktie uitermate gering, zo niet totaal te verwaarlozen valt. Een diep geworteld besef van verantwoordelijkheid jegens de patienten in ziekenhuizen en verpleeginrichtingen vormt voor hen een beletsel om de arbeid neer te leggen of te onderbreken. Van een militante traditie is er bij hen geen sprake, van enige ‚strijdervaring‘ al evenmin. „Verpleegsters“, zo zei onlangs een verpleegster tegen ons, „hebben er eigenlijk geen flauw idee van hoe ze aktie moeten voeren. Bij hen overheerst de mening, dat het allemaal toch geen zin heeft en niet tot resultaat zal leiden. Bij hen overheerst een gevoel van machteloosheid.“

Op het verantwoordelijkheidsgevoel der betrokkenen en op hun schijnbare machteloosheid is er gespekuleerd tijdens de achter ons liggende jaren toen er steeds verder werd bezuinigd op de gezondheidszorg, toen er voor lage bezoldiging steeds meer en steeds zwaarder werk moest worden verricht. Toen de situatie in de gezondheidszorg tenslotte het punt bereikte waarop de laatste druppel de emmer deed overlopen, toen bleek opeens,

dat men om een vuist te maken zich niet vooraf van z'n macht bewust hoeft te zijn; toen bleek dat geen enkele vorm van bewustzijn aan machtsvorming vooraf gaat, maar dat machtsbewustzijn slechts dan ontstaat wanneer er macht ontwikkeld is. En het bleek ook, dat strijdervaring of enig idee hoe de strijd gevoerd moet worden, voor het voeren ervan volstrekt geen voorwaarde is. Noch enig 'idee' noch enig 'inzicht' heeft de verpleegkundigen tot hun verzet gebracht, doch de bittere noodzaak. Toen het water hun tot de lippen was gestegen volgden zij niet enige traditie, noch enige theorie, doch handelden zij eenvoudig zó als de omstandigheden hun voorschreven.

Dat maar liefst ruim zesduizend verpleegsters en verplegers uit alle delen van het land naar Utrecht kwamen om daar massaal te getuigen van hun wil tot verzet en hun eisen kenbaar te maken, dat dit gebeurde buiten iedere vakorganisatie om en zonder dat enige politieke partij of maatschappelijke groepering er het initiatief toe had genomen, dat was het wat de vakbeweging, de nationale ziekenhuisraad en het ministerie van volksgezondheid op deed schrikken.

Wat de vakbeweging betreft: de vijf bonden die op het terrein van de gezondheidszorg werkzaam zijn hadden tot op dat ogenblik geen oor voor de looneis der verpleegkundigen. Sterker nog: ze noemden de gevraagde vijf procent verhoging volstrekt onrealistisch en onhaalbaar. Bij de onderhandelingen over de nieuwe cao voor deze sector was door de werkgevers 0,53 pct. geboden. De bonden wilden niet meer vragen dan 1,5 pct. De verpleegkundigen, die tegen een loonachterstand van zo'n 12 pct. aankeken, vonden nu juist dat onrealistisch. Enkelen hunner plaatsten een simpele advertentie in de dagbladen, waaraan aan hen die er inderdaad zo over dachten werd gevraagd om naar Utrecht te komen. De onverwacht – door ieder onverwacht – grote respons had tot gevolg, dat de bonden hals over kop overstag gingen. Nog tijdens hetzelfde weekeinde dat de manifestatie in Utrecht plaats vond schaarden zij zich achter de eis van 5 pct.

„Het is”, schreef *De Volkskrant* op 15 februari, „een unicum dat een actiegroep vakbonden kan dwingen een gematigde cao-inzet van 1,5 procent loonsverhoging te verhogen tot 5 procent. Het is een kwestie van welbegrepen eigenbelang dat de bestuurders – onder druk van de spontane acties – schielijk een hogere inzet hebben gekozen . . .”

Met deze woorden sloeg *De Volkskrant* de spijker op de kop, ook al betrof het hier niet zo'n groot unicum als het blad veronderstelde. Maar het is stellig juist dat de omvang van de manifestatie, de eensgezinde wil om eindelijk te protesteren en zich te verzetten tegen de onhoudbaar geworden situatie waarin de verpleegkundigen zijn komen te verkeren, de bonden inderdaad tot een andere houding heeft g e d w o n g e n . En wat de actiegroep betreft die deze dwang heeft uitgeoefend: zij is het resultaat geweest van de demonstratie, zij resulteerde uit het algemene gevoel, dat de vakbeweging de verpleegkundigen in de kou liet staan en dat hen geen andere weg open bleef dan hun lot in eigen had te nemen.

Zien wij het goed, dan is het de vorming van deze actiegroep – de vorming van onderop van wat zich sindsdien als de actiegroep *Verplegenden en Verzorgenden In Opstand* (VVIO) heeft aangediend – die de vakbonden nog meer verontrust heeft dan het grote aantal der manifestanten. Eigen, zelfstandige vormen van organisatie, dat is voor de vakbeweging een angstaanjagend spookbeeld al was het alleen maar omdat het bestaan van een dergelijk soort actiegroep voor de vakbeweging de mogelijkheid verkleint om de 'opstandigen' weer in het gareel te krijgen.

Een actiegroep als die van de verpleegkundigen vertegenwoordigt in wezen iets totaal anders dan de overeenkomstig de principes der burgerlijke samenleving gestructureerde vakbeweging. Dit 'anders zijn' vormt haar kracht en het vormt haar kracht ook dan, wanneer zij die de actiegroep vormen zich daarvan niet of nauwelijks bewust zijn. De

in Utrecht verzamelde verpleegsters en verplegers lieten weinig twijfel bestaan over hun teleurstelling en hun bitterheid omtrent de vakbonden.

Enkele malen hebben woordvoersters van de *Verplegenden en verzorgenden in Opstand* voor de radio van hun groot wantrouwen jegens de vakbeweging getuigd. Op een vraag van een radioverslaggever waaraan de voorkeur werd gegeven: aan eigen verzet of aan verzet onder leiding van de vakbeweging, werd onomwonden geantwoord, dat aan eigen verzet door de geïnterviewde duidelijk de voorkeur werd gegeven. „Wij zelf”, zo zei ze volkomen terecht, „kennen onze situatie veel beter dan welke bondsbestuurder van buitenaf ook en wij weten zelf ook veel beter dan wie ook wat wij willen of wensen.” Maar in één adem voegde de spreekster in kwestie hieraan toe, dat het volgens haar „de verpleegkundigen ontbrak aan het kader dat voor het voeren van een succesvolle aktie wel onontbeerlijk zou wezen.”

Dat laatste achten wij een miskennis van de kracht die de verpleegkundigen tot dusver zélf hebben ontwikkeld. Het is een kracht die welk kader ook eenvoudig niet ontwikkelen kán. En het is niet alleen zo, dat de verpleegkundigen beter dan wie ook de eigen situatie kennen, zij zijn tevens de enigen die op grond van deze situatie de aangewezen en passende vormen van aktie kunnen ontwikkelen. Geen zinnig mens zal toch in ernst willen geloven, dat dit beter zou kunnen worden gedaan door een vakbondskader dat tot dusver de verpleegkundigen in werkelijk elk opzicht in de steek liet.

Wij schrijven deze regels op maandag 13 maart, dat wil zeggen twee dagen voor de landelijke aktiedag die de groep *Verplegenden en Verzorgenden in Opstand* voor de 15e van de maand vaststelde en vijf dagen vóór de landelijke aktiedag die de bonden in de gezondheidszorg voor zaterdag 18 maart hebben uitgeroepen. Op het verloop en de resultaten van beide aktiedagen zullen wij nog moeten terugkomen. Maar hier alvast menen wij te kunnen vaststellen, dat het blote feit dat de bonden een aparte en eigen ‚aktiedag’ los van die andere van de opstandige verpleegkundigen hebben voorbereid, voor de verpleegkundigen weinig goeds voorspelt. Wij kunnen hierin alleen maar een onmiskenbare poging zien om de aktiegroep van de verpleegkundigen de wind uit de zeilen te nemen.

Wat beide aktiedagen te zien zullen geven en waarin ze van elkaar zullen verschillen valt moeilijk te voorspellen. Dat die van de bonden echter moet dienen om de dreiging die van zelfstandig optredende verpleegkundigen uitgaat te bezweren en af te wenden, dat deze dienen moet als een eerste stap naar het weer onder het vakbondsjuk brengen der ‚opstandigen’, dat lijkt ons onmiskenbaar.

— 0 —

EEN WEL ZEER HARDNEKKIG MISVERSTAND

De volgende woorden waren op 1 maart j.l. te lezen in het weekblad *De Groene Amsterdammer*: „De droom van het socialisme als alternatieve, ideale samenleving heeft door het falen van het staatsocialisme in de Sovjet-Unie, China en Oost-Europa zware klappen opgelopen.” Ze prijkten in de uitvoerige weergave van een ronde-tafelgesprek tussen vier personen, die werden gepresenteerd als vier „van oorsprong door-en-door linkse discussianten”. Het betrof: E. Bomhoff, econoom; H. Achterhuis, filosoof; P. Kalma, adjunct-direkteur van de Wiardi Beckman Stichting en Karin Adelmund, vice-voorzitster van de FNV.

Aanduidingen als ‚links’ en ‚rechts’ vinden wij — wanneer het er om gaat iemands opvattingen of politieke sympathieën te karakteriseren — volstrekt nietszeggend. De

begrippen in kwestie zijn totaal verwaterd en hebben al héél lang iedere betekenis verloren. Natuurlijk is het van belang om te weten wat voor vlees men in de kuip heeft. Maar de zojuist genoemden kunnen veel nauwkeuriger worden getypeerd. Het zijn stuk voor stuk geheide sociaaldemokraten. En sociaaldemokraten zijn lieden die naief genoeg zijn om te geloven, dat met nationalisatie of socialisatie, dat wil zeggen het aan de staat brengen van de produktiemiddelen, ándere produktieverhoudingen worden geschapen dan de kapitalistische.

Er is nog iets wat sociaaldemokraten kenmerkt. Zij beschouwen ten onrechte het ‚socialisme’ niet als de uitkomst van de klassenstrijd, maar als ‚de droom van een alternatieve, ideale samenleving’, met andere woorden: als een ideaal dat nagestreefd dient te worden, als een droom die werkelijkheid zou moeten worden, een ‚droom’ die politici van hun signatuur moeten helpen verwezenlijken.

Nu weet vrijwel iedereen die niet meer in de kinderschoenen staat, dat dromen bedrog zijn. Het bedrog waarvan hier sprake is, is meer dan een halve eeuw gepleegd door de bolsjewieken, sedert het einde van de jaren ’40 ook door de Chinezen en Cubanen. Zij presteerden het om een bepaalde vorm van kapitalisme – het staatskapitalisme namelijk – als socialisme aan de man te brengen. Zij deden dat als *radikale* sociaaldemokraten en de vervalsing waaraan zij zich schuldig maakten werd door hun minder radikale sociaaldemokratische soortgenoten voor zoete koek geslikt.

Het viertal dat het ronde-tafelgesprek gevoerd heeft schijnt inmiddels tot de ontdekking te zijn gekomen, dat er aan de bewuste koek toch een verdacht smaakje zit. Maar dat wil allerm minst zeggen, dat deze vier uit de sociaaldemokratische droom ontwaakt zijn. Het misverstand, dat staatseigendom der produktiemiddelen ook maar iets met socialisme te maken heeft blijkt zéér hardnekkig. Gevolg: hun reactie is allerzonderlingst. Daarmee bedoelen we niet, dat ze spreken van een *droom* die ‚zware klappen heeft opgelopen’. Je vraagt je af hoe je je dat moest voorstellen, maar daar willen we niet bij stilstaan. Het zonderlinge zit hem hierin, dat ze het staats*kapitalisme* in Oost-Europa en elders nog altijd als een vorm van *socialisme* zien. Als ze zich kritisch uitlaten over maatschappelijke en politieke verhoudingen daarginds, dan oefenen zij – zo menen ze – geen kritiek op kapitalistische verhoudingen, dan menen ze in volle ernst dat ze bezig zijn het socialisme te kritiseren. Ze moeten weliswaar van de vervalsing niets meer hebben, maar *niet* omdat ze die vervalsing eindelijk als een *vervalsing* hebben herkend.

In Oost-Europa en elders is het zogenaamde socialisme slechts een masker. Achter dat masker verbergt zich een warenmaatschappij met verkoop van arbeidskracht, meerwaardeproductie, accumulatie van kapitaal en een soms weinig zichtbare, dan weer duidelijk waarneembare klassenstrijd. Maar Bomhoff en zijn gesprekspartners rukken die samenleving niet het masker af. Gevolg: hun kritiek op de bolsjewistische maatschappij is geen *wezenlijke* kritiek, het is geen kritiek die klaarheid brengt omtrent de wezenlijke tegenstellingen die eigen zijn aan het kapitalisme zowel daarginds als hier. En deze kritiek leidt derhalve ook niet tot het inzicht, dat het de uit de kapitalistische tegenstellingen voort-spruitende klassenstrijd is die tot maatschappelijke veranderingen voert en dat ‚idealen’ weinig of niets tot die veranderingen bijdragen.

Rusland, China, Cuba, ze hebben ons geleerd, dat kapitalisme in alle opzichten kapitalisme blijft zolang de scheiding tussen arbeiders en produktiemiddelen niet is opgeheven en dat het weinig verschil uitmaakt of het nu de zelfstandige ondernemer dan wel de staat is die de arbeidskracht koopt. Wat de ‚kritiek’ van ons viertal ons leert is, dat sociaaldemokraten, sociaaldemokraten blijven of ze nu gematigd zijn dan wel radikaal, of het nu om naievelingen gaat, dan wel om de vervalsers die een nieuwe heersende klasse vormen.